

**İKTİSAT İLE SİYASET BİLİMİNİ BİRLEŞTİREN İKİ FARKLI SİSTEMATİK YAKLAŞIM:
KAMU TERCİHİ TEORİSİ VE BAĞIMLI GELİŞME TEORİSİ**Gizem Esra KUL * Dr. Öğr. Üyesi Cihan YÜKSEL * **ÖZET**

Disiplinler arası ilişkileri açıklamaya çalışan birçok yaklaşım söz konusudur. İktisat ile siyaset bilimini ilişkilendirerek analizlerini ortaya koyan Kamu Tercih Teorisi ve Bağımlı Gelişme Teorisi de bu yaklaŐımlardandır. Her iki teori de siyaset bilimini iktisat araçlarıyla açıklamaya çalışmasıyla yöntemsel bir benzerlik içerisindedir. Ancak dayandıkları kuramsal gelenekler, toplumsal yapıyı sınıflandırma şekilleri, iktisadi ve siyasi aktörlerin davranışlarına getirdikleri yorumlar, az gelişmişliği açıklama biçimleri, devletin ekonomideki yerine verdikleri önem, kamu politikalarının başarısı konusundaki tutumları gibi konularda söz konusu iki yaklaşım temelden ayrılmaktadır. Bu nedenle çalışmanın amacı, Kamu Tercih Teorisi ile Bağımlı Gelişme Teorisi'nin karşılaştırmalı bir analizini yapmaktır. Bu amaçtan yola çıkarak, iktisadi olayları siyaset bilimiyle açıklamanın sadece bir yöntem olduğu ve toplumları çok farklı iktisadi sonuçlara götürebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Tercih Teorisi, Bağımlı Gelişme Teorisi.

JEL Sınıflandırması: D70, B51, P51.

**TWO DIFFERENT SYSTEMATIC APPROACHES COMBINING ECONOMICS AND
POLITICS: PUBLIC CHOICE THEORY AND DEPENDENT DEVELOPMENT THEORY****ABSTRACT**

There are many approaches to explain interdisciplinary relationships. Public Choice Theory and Dependent Development Theory are both of these approaches which relate economics and politics within their analysis. Both theories are in a methodological similarity by trying to explain political science via tools of economics. However, these two approaches are separated from each other on their theoretical traditions, their ways of classifying social structure, their interpretations of economic and political actors' behaviour, their forms of explaining of underdevelopment, their importance to

* Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, 33342, YeniŐehir, Mersin, Türkiye e-mail: gizemesra@windowslive.com

* Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, 33342, YeniŐehir, Mersin, Türkiye e-mail: cihanyuksel@mersin.edu.tr

government intervention, their attitudes on the success of public policies. For this reason, the aim of the study is to make a comparative analysis of Public Choice Theory and Dependent Development Theory. From this point of view, it has come to the conclusion that explaining economic events with political science is only a method and can lead societies to very different economic consequences.

Key Words: *Public Choice Theory, Dependent Development Theory.*

JEL Classifications: *D70, B51, P51.*

1. GİRİŞ

İktisadi düşünce okullarını birbirlerinden ayıran temel unsurlar varsayımları, analiz yöntemleri ve politika önerileridir. Bu bağlamda birçok farklı yaklaşım gelişmiş ve ekonomik ilişkileri açıklamaya çalışmıştır. Bu yaklaşımlardan bazıları pür iktisadi alanlarda kendini açıklamaya çalışmış, bazıları ise başka disiplinlerle ilişki kurarak analizlerini geliştirmiştir. Sosyoloji, tarih, psikoloji ve hatta nöroloji ile iktisat bilimi arasında ilişki kurarak toplumsal ve iktisadi olguları açıklamaya çalışan birçok yaklaşım bu durumun örneğidir. Aynı mantıkla iktisat bilimini siyaset bilimiyle birleştirerek sistematik analizler geliştiren yaklaşımlar da söz konusudur. Kamu Tercihi Teorisi ve Bağımlı Gelişme Teorisi bunlar arasındadır. Ancak iktisat ve siyaset bilimini birleştiren her iki yaklaşım, bu yöntemsel ortaklığın dışında, ne temel varsayımlar konusunda ne de vardığı sonuçlar ve politika önerileri konusunda uyuşmamaktadır. Hatta iki yaklaşımın birbirinin oldukça zıttı olduğu dahi söylenebilir. Bu nedenle de her iki yaklaşımın iktisadi olayları siyaset bilimi çerçevesinde nasıl açıkladığını anlamaya çalışmak ve aradaki farklılıkları ortaya koymak önemlidir.

Çalışmanın hipotezi, iktisat ve siyaset bilimi arasında ilişki kurmak gibi yöntemsel bir benzerliğin dışında, söz konusu yaklaşımların oldukça farklı kuramsal cepheleri temsil etmesidir. Buradan hareketle çalışmamız tarihsel öncelik çerçevesinde önce Kamu Tercihi Teorisini daha sonra da Bağımlı Gelişme Teorisini açıklayıcı ve karşılaştırmalı bir yöntemle incelemektedir. Temel varsayımları, yöntemleri ve vardığı sonuçlar göstergesinde her iki düşünce okulu açıklandıktan sonra, söz konusu yaklaşımların karşılaştırılması yapılmaktadır. Burada da her iki yaklaşımın yöntemsel benzerliğinin yanı sıra farklılıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2. KAMU TERCİHİ TEORİSİ

Kamu ekonomisinde karar alma ve oylama mekanizmaları konusunda çalışmalar yapan Marquis de Condorcet, Jean C. de Borda, Pierre Simon marquis de Laplace gibi bilim insanlarının oluşturduğu ampirik temeller üzerine Kenneth J. Arrow, Duncan Black, Anthony Downs, William Riker ile Mancur Olson gibi yazarların temelini oluşturduğu Kamu Tercihi Teorisinin pozitif analizi Virginia Politik İktisat Okulu tarafından sistematize edilmiş ve üzerine “anayasal iktisat” gibi bir normatif yorum geliştirilmiştir. Söz konusu Virginia Okulunun öncüleri ise “The Calculus of Consent” (Oybirliğinin Hesabı) isimli kitaplarıyla James M. Buchanan ve Gordon Tullock olmuştur. Buchanan ve Tullock

(1962)'un Knut Wicksell'den etkilendiğini ve hatta Wicksell'i Kamu Tercih yaklaşımının ilk öncülerinden biri olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Buchanan ve Tullock'un öncülüğündeki Virginia Kamu Tercih teorisyenleri kendilerini Keynesyen makro iktisada, Pigou tipi refah iktisadına ve Musgrave'in liberal kamu maliyesine alternatif olarak görmüşlerdir. Virginia Okulu, iddia edilen piyasa başarısızlıklarının evrensel bir mahkûm ikileminden kaynaklandığı fikrine karşı olduğu için devletin ekonomiye müdahalesine de karşıdırlar. Buna göre, faydasını maksimize eden bireyler çatışma değil mübadele ararlar. Teorinin kamu müdahalesini reddetmesinin temelinde, özel ekonominin diğer ekonomilerden daha etkin ve belki de daha adil olduğuna ve politik süreçlere nazaran özel ekonomide kaynakların verimli bir şekilde tahsis edildiğine dair kesin bir inanç yatmaktadır. Özel ekonomiler iyi tanımlanmış mülkiyet hakları, temel hukuk ve düzen gerektirirken, ekonomide ağırlıklı olan bir devlet ne istikrarın ne de ekonomik ilerlemenin bir şartıdır (Mitchell, 1988: 106-107).

Kamu Tercih analizi, modern iktisadın kuramsal yöntem ve tekniklerinin politik süreçlerin çalışma alanına uygulanmasıdır (Brennan ve Buchanan, 1988: 179). Kamu Tercih Teorisi, siyasi karar alma ve oylama mekanizmalarının ekonomik analizini yapan iktisadi bir yaklaşımdır. Bu nedenle "politika biliminin ekonomik analizi" olarak da ifade edilebilir. Kamu Tercih Teorisi iktisat teorisinin araç ve yöntemlerini alır ve bu araç ve yöntemleri politik sektöre ve siyaset bilimine uygular (Buchanan, 1984: 13).

Kamu Tercih yaklaşımı, 1930'lar ve 1940'ların refah iktisadından türetilen "piyasa başarısızlığı teorisi" ile tamamen karşılaştırılabilen bir "devlet başarısızlığı teorisi" önermiştir (Buchanan, 1984: 11). Buchanan (1988: 12) esasen sadece piyasa başarısızlığına dayalı refah iktisadını eleştirmez, aynı zamanda "piyasa çalışır, siyaset başarısızdır" duruşu olan modern Kamu Tercih ve Yeni Neo-Klasik iktisatçıları da eleştirmektedir. Çünkü Buchanan'a göre, idealize edilmiş standartlarla karşılaştırıldığında hem piyasa hem de siyaset başarısızdır. Ancak ekonomideki aktörlerin temel güdeleri göz önünde bulundurulduğunda, siyasetin veya devletin başarısızlığı piyasaya göre daha kesin ve fazladır.

Kamu Tercih Teorisinin üç temel varsayımı vardır: metodolojik bireycilik, rasyonalite ve maximand, politik mübadele.

Bu varsayımlardan ilki **metodolojik bireycilik** kavramıdır. Yaklaşımına göre, bir toplumdaki tüm kararlar bireysel tercihlere göre belirlenir. Bireysel olmayan organik birimler değil, bireysel tercihler belirleyicidir. Bu nedenle de Kamu Tercih Teorisinin temelinde yönetsel olarak bireycilik vardır (Hauwe, 1999: 609).

Buchanan, Wicksell'in "eğer toplumun üyesi olan her birey için fayda sıfır ise, toplumun toplam faydası da sıfırdan farklı olamaz" cümlesine atıfta bulunarak kamusal tercihlerde metodolojik bireyciliğin temel unsur olduğunu vurgulamaktadır (Buchanan, 1987: 244). Buchanan (1984: 13)'a göre,

analizin temel birimleri partiler, eyaletler ya da uluslar gibi organik birimlerden ziyade tercih eden, uygulayan, davranış gösteren bireylerdir. Bu nedenle Kamu Tercih Teorisi, siyasetin bireyci teorisi olarak da ifade edilebilir.

Kamu Tercih Teorisinde elmalar ve portakallar arasında seçim yapan birey ile siyasi seçimlerde “Aday A” ve “Aday B” arasında seçim yapan birey arasında hiçbir fark yoktur. Elbette farklılaşan kurumsal yapılar tercih davranışını etkileyebilir. Zira modern Kamu Tercih Teorisi çoğunlukla bu ilişkileri açıklamaktadır. Ancak Buchanan daha basit düzeyde, bireylerin tercih davranışlarının tüm seçim çevrelerinde analizin uygulanmasına eşit bir şekilde bağlı olduğunu varsaymaktadır (Buchanan, 1987: 245).

Teorinin ikinci temel varsayımı **rasyonalite ve maximand** kavramları üzerine kuruludur. Buna göre analizde esas alınan bireyler akılcıdır ve faydaları (çıkarları) neyi gerektiriyorsa onu maksimize etme (en çoklaştırma) güdüsüyle hareket ederler.

Kamu Tercih Teorisi bireyleri birer fayda maksimize edici varlıklar olarak görür. Bir bireyin fayda fonksiyonunda hangi unsurların olduğunu tartışmaz ve bireylerin iyi ya da kötü olmasıyla ilgilenmez. Bir anlamda, analiz bir bireyi tercih seti ve fayda fonksiyonu anlamında tanımlar. Bu fonksiyon, potansiyel tercih için alternatifler arasındaki olası değiş tokuş setini tanımlar ya da açıklar. Bu tercihler bir meyve standında elmalar ve portakallar arasında olabileceği gibi, bir ulus için savaş veya barış arasında olabilir (Buchanan, 1984: 14).

Kamu Tercih Teorisi, tıpkı piyasa sürecinde olduğu gibi politik süreçte de bireylerin birer *homo economicus* olduğunu varsaymaktadır (Buchanan, 1987: 245). Bu nedenle de özel sektör aktörleri ile kamu sektörü aktörleri arasında davranışsal bir fark yoktur. Özel ekonomide alıcı ve satıcılar nasıl bir fayda ve kâr maksimizasyonu güdüsü içerisindeyse, kamu ekonomisinde de seçmenler, bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları çıkar maksimizasyonu güdüsü içerisinde dirler.

Politikacıların uyguladığı siyasetin yapısı, politikacıların siyasette kalabilmeleri için kamusal çıkarların tersine hareket etmelerini gerektirir. Bu nedenle de bir Anayasal İktisatçı için şu soru önemlidir: “Kamusal çıkar sunmayı amaçlayan politikacıların siyasette kalabilmeleri ve oylarını arttırabilmeleri için anayasalar nasıl tasarlanmalıdır?” (Hauwe, 1999: 610).

Buchanan (1984: 13) *homo economicus* kavramının kullanılabilirliğini tartışmak yerine, kavramın kullanışlı olmadığını kanıtlanma zorunluluğundan bahsetmiştir. *Homo economicus* kavramına karşı olanlar (yani politik ve ekonomik davranış alanlarına farklı insan modellerini uygulayan kişiler) argümanlarını kanıtlamalıdır. Bir başka ifadeyle *homo economicus* kavramını ispatlamaya çalışmak yerine, bu kavrama karşı olanları ispatlamaya davet etmiştir.

Teorinin üçüncü varsayımı ise **politik mübadele** kavramıdır. Buna göre, iktisat nasıl bir mübadeleler bilimiye, siyaset de bir mübadele bilimidir. İktisatta nasıl bir alıcı ve satıcı veya arz ve talep eden varsa, siyasette de bir arz ve talep vardır.

Buchanan (1987: 246)'a göre, piyasalar mübadele kurumlarıdır. İnsanlar piyasaya bir şeyi başka bir şeyle mübadele etmek için girerler. Siyaset ise bireyler arasındaki karmaşık bir mübadele yapısıdır. Bu yapıda insanlar basit piyasa mübadelesiyle etkin bir şekilde elde edemedikleri özel amaçlarını topluca güvence altına almaya çalışırlar. Bireysel çıkarın yokluğunda hiçbir çıkar söz konusu değildir. Piyasada bireyler portakallar için elmaları mübadele ederken, politikada yerel itfaiye ve adalet hizmeti gibi ortak olarak arzulanan hizmetlerin maliyetine yapacakları katkılardaki uzlaşmış payları mübadele ederler.

İktisat teorisi siyaset biliminden daha basittir. Politik mübadele süreci, iktisadi mübadeleden iki farklı nedenle daha karmaşıktır. İlki, politik mübadelede, kurulan anayasal düzen altındaki kavramsal sözleşme herhangi bir anlamlı iktisadi etkileşimden öncelikli olmalıdır. Özel mal ve hizmetlerin sistemli ticareti, bireylerin mülkiyet hakkı ve kaynak kullanımını oluşturan ve özel sözleşmeleri uygulayan tanımlanmış yasal bir yapıda yer alır. İkincisi, iyi tanımlanmış ve işleyen bir yasal düzende bile politik mübadele ister istemez toplumun tüm üyelerini kapsar; hâlbuki iktisadi mübadele bir alıcı ve bir satıcı gibi iki kişi arasında dahi söz konusu olabilir (Buchanan, 1984: 14).

Kamu Tercih Teorisinin söz konusu üç varsayımı üzerine şöyle bir mekanizma kurgulanmaktadır. Kamu ekonomisi ve siyaset bilimi politikacılar, bürokratlar, seçmenler ve baskı/çıkarcı gruplarından oluşmaktadır. Zaten bu, analizin ilk varsayımını işaret etmektedir. Bu aktörler akılcı ve faydalarını maksimize edici olduklarından, politikacılar oylarını, bürokratlar yetki alanlarını ve buna bağlı olarak idare ettikleri kurumun bütçesini, seçmenler faydalarını, baskı/çıkarcı grupları ise rantlarını maksimize etme güdüsüyle hareket etmektedirler. Bu da analizin ikinci varsayımını göstermektedir. Üçüncü varsayım olan politik mübadele göre ise, tıpkı iktisatta olduğu gibi siyasette de bir mübadele söz konusudur. İktisatta arz ve talep arasında bir dengeyin olması gerektiği gibi, kamu hizmetlerini arz eden politikacı ve bürokratlar ile talep eden seçmenler arasında yaşanacak olan bu mübadelede de bir dengeyin olması gerekir. Bu dengeyi sağlayan araç “oy ticareti” kavramıdır (Mitchell, 1988: 103). Buna göre, politikacılar kamu kaynaklarını savurganca kullanarak seçmen ve baskı/çıkarcı gruplarına fayda ve rantlarını artıracak şekilde hizmet sunarlar. Seçmenler de karşılığında politikacılara oy verirler. Böylece siyasetteki arz ve talep edenler arasında bir uzlaşma sağlanmış olur. Ancak bu oy ticareti mekanizması, kamu harcamalarını verimsiz alanlara iterek ve bütçe açıklarına yol açarak, kaynak tahsisinde etkinliği bozmaktadır.

Buraya kadar anlatılanlar pozitif analizdir. Bir başka ifadeyle, olanın anlatıldığı bir durum söz konusudur. Kamu Tercih Teorisinin normatif yorumu ise Anayasal İktisattır. Buna göre, oy ticareti mekanizmasının yarattığı etkisizliğin giderilmesinin tek yolu bunu sınırlandıracak kuralların olmasıdır

(Buchanan, 1987: 246-248). Bu kurallar anayasa yoluyla belirlendiği zaman iktisat politikasının tüm araçları ideolojilerden ve davranışsal etkilerden arındırılmış olacaktır. Hükümetlerin maliye politikası araçlarına yasal/anayasal sınırlamalar getirilmesi gerektiğini savunduğu için söz konusu teorisyenler Anayasal İktisatçılar olarak anılmaktadır.

Ancak Anayasal İktisat fikri birçok sebepten dolayı ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştiriler yaklaşımın hem varsayımlarına hem de normatif analizine getirilmektedir.¹ Metodolojik bireycilik varsayımı, toplumu organik bir bütün olarak kabul etmediği ve toplumsal sınıfları analizine dâhil etmediği için eleştirilmektedir. Bireylerin rasyonel olduğu ve buna bağlı olarak tüm bireylerin birer *homo economicus* olduğu varsayımı ise, gerek birey davranışlarının toplumlar ve zamanlar arasında farklılık gösterebileceği, gerekse de bireylerin kararlarını alırken kişisel faydalarının dışında başka kriterlere göre de hareket edebileceği argümanı ile eleştirilmektedir. Politik mübadele varsayımı da, siyaset biliminin sadece bir kamu hizmeti arz ve talebine indirgenemeyeceği ve gerçekte çok daha karmaşık başka dinamiklerle de açıklanabileceği için eleştirilmektedir. Yaklaşımın varsayımlarına getirilen eleştirilerin dışında, kamunun ekonomiye müdahalesinin yasa/anayasa yoluyla sınırlandırılması yönündeki normatif analizi de eleştirilmektedir. Buna göre kamu ekonomisinde vatandaşlar oylarıyla çoğunluğu oluşturup kamusal kararlar alıyorsa, iktisadi liberalizmin anayasal zorunluluk haline getirilmesi, vatandaşın başka iktisadi paradigmaları seçme ve uygulama ihtimalini geride bırakmakta ve kamusal kararların alınmasında çoğunluk tercihlerini göz ardı etmektedir. Zira devletin ekonomiye müdahalesi anayasal olarak engellendiği takdirde, zaman içinde toplumun çoğunluğu aksini istese bile müdahaleci politikalar uygulamak imkânsız olacaktır. Söz konusu eleştiriler yaklaşımın Bağımlı Gelişme Teorisiyle olan farklılıklarını da güçlendirmektedir.

3. BAĞIMLI GELİŞME TEORİSİ

Az gelişmişlik ve kalkınma tartışmaları iktisat içerisinde görece daha yeni vuku bulan bir konudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını kazanan, ancak erken kapitalistleşmiş ülkelerin gerisinde kalan ulusların kalkınması sorunsalının ilk tartışıldığı dönemlerde P. Rosenstein-Rodan, R. Nurkse, W. W. Rostow, A. Hirschman, A. Lewis gibi geleneksel kalkınma iktisatçıları yazının öncüleri olmuşlardır. Ancak söz konusu geleneksel yaklaşım az gelişmişliği sadece içsel nedenlere bağlamış ve az gelişmişliğin kalkınmadan önceki doğal bir süreç olduğunu varsaymıştır.

Geleneksel kalkınma iktisadına bir tepki olarak doğan bağımlı gelişme teorileri (veya kimi kaynaklarca Neo-Marksist yaklaşım), az gelişmişliği sadece içsel değil aynı zamanda dışsal nedenlere de bağlamakta ve uluslararası sömürü ilişkilerini de dikkate alarak politika önerilerinde bulunmaktadır. P. Baran, P. Sweezy, S. Amin, A. G. Frank, T. Dos Santos gibi isimlerin öncüsü olduğu bağımlılık

¹ Söz konusu eleştiriler için bkz. Arın (1997), Oyan (1997), Önder (1997), Caniklioğlu (1998), Güler (2003), Dura (2006).

yaklaşımı, az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki hem iktisadi hem de politik ilişkileri inceleyerek analizlerini gerçekleştirmektedir.

Bağımlılık teorilerini ortaya atan iktisatçılar iktisadi olayları salt bir iktisadi yapının dışında politik bir yaklaşım içerisinde değerlendirirler. Bu durum analizlerinin ekonomi politik temelde olgunlaşmasını sağlar. Neo-Marksist bağımlı gelişme teorileri 1950'lerde kendini göstermeye başlamış olmakla birlikte Latin Amerika Yapısalcılığından ve Marksizm'den etkilenmiştir (Kaynak, 2005: 114). Ancak elbette her iki yaklaşımla aralarında önemli farklılıklar vardır.

Bağımlılık yaklaşımı analizini az gelişmiş dünyayı temsil eden “çevre” ve gelişmiş dünyayı temsil eden “merkez” kavramlarıyla açıklar. Bu yönüyle yapısalcılıktan etkilenmiştir. Ancak bağımlı gelişme teorileri az gelişmiş ülkelerin sanayileşmiş ülkelerle gerçekleştirdiği ticari ilişkilerin ülkelerin ekonomik durumlarını iyileştirmesi bir yana az gelişmiş ülkelerin aleyhlerine sonuçlar doğuracağını ileri sürer. Buna göre yapısalcı yaklaşımın öne sürdüğü ticaret tezleri sömürge düzeninin daha da derinleşmesine ve emperyalizmin kendini az gelişmiş ülkelerde daha hissedilir biçimde göstermesine neden olur. Samir Amin'in de belirttiği üzere emperyalizm ve az gelişmişlik teorileri arasında kurulan bir köprü olarak emperyalist formülasyonları Keynesyen ve daha sonraları yapısalcı yaklaşımlar izlemiştir. Ancak ilk yapısalcıların savunduğu ithal ikameci sanayileşme çevre ülkelerin burjuvazisini emperyalist sistemle bütünleştirir ve böylece antiemperyalist stratejinin gerçek doğasına dönüştürür. Antiemperyalist olsa da kapitalist kampta yer alan böyle bir sanayileşme tarzı, kapitalizmin yükselişine hizmet eder (Amin, 1997: 155-159).

Neo-Marksist iktisat tıpkı Ortodoks Marksist iktisat gibi emperyalizmin ve egemen sınıfın sömürü zihniyeti karşısında bir tavır almış olmasına karşın, belirli yönleriyle Ortodoks Marksist iktisattan ayrılır. Marksist iktisat kaynak bölüşümünü incelerken az gelişmiş ülkeler perspektifinden konuyu ele almamış, daha çok merkez ülkeler üzerinde durmuştur. Neo-Marksist iktisatçılar ise az gelişmiş ülkelerin sorunlarını tezlerinin ana konusu haline getirmiştir. Ayrıca Marksist iktisat kapitalizmin yarattığı emek sömürsünden kurtulmayı işçi sınıfının mevcut durumunu değiştirmesine bağlarken, Neo-Marksist yaklaşım toplumu işçi, köylü, büyük toprak sahibi, küçük toprak sahibi, sanayici gibi çok daha çeşitli sınıflara ayırmış ve diğer sınıfların da varlığıyla iktisadi ve sosyal yapının değişeceğini öne sürmüştür (Yüksel, 2016: 45).

Bağımlı gelişme teorileri, dünya üzerinde kutuplaşan kalkınma düzeylerinin kapitalist sistemin bir döngüsü olduğunu vurgular. Bağımlılık evrimleşen, farklı şekillere bürünen bir yapı halini alsa da tarihin köklü sayfalarında varlığını her zaman sürdürmüştür (Frank, 1970: 5). Bağımlılık ve bunun sonucunda meydana gelen az gelişmişlik evvelden beri var olmasına karşın konunun nedenleri teorisyenler arasında farklı bir soluk içerisinde ele alınmıştır. Geleneksel teorilerin aksine bağımlılık teorileri az gelişmişliğin nedenini yapısal sebeplere, bireylerde doğuştan var olan üstün yeteneklere veyahut çalışma azimlerine bağlamak yerine, az gelişmişliği sistemi alt üst edecek bir yaklaşım

içerisinde ele alırlar. Azgelişmişliği dünya hakimiyetini elinde bulunduran yönetici sınıfın bitmek bilmeyen tüketim isteklerinin ve lümpen tavırlarının sonucunda şekillenen bir devinim olarak görürler. Bağımlılık okulu teorisyenlerini ortak bir noktada buluşturan en önemli payda azgelişmişliğin nedenlerini, azgelişmiş ülkelerin dışında tutuyor olmalarıdır (Yavilioğlu, 2002: 62).

Geleneksel kalkınma yazını, azgelişmişliğin normal sürecin bir parçası olduğunu ve gelişmiş ülkeler konumuna gelebilmek için yaşanması gereken bir aşama olduğunu ileri sürmektedir. Azgelişmişliği olağanlaştırma eğilimindeki algı yönetimine karşın tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimizde, gelişmiş ülkelerin hiçbir zaman azgelişmiş ülke konumunda olmadıklarını görebilmekteyiz.

Frank, azgelişmişliği uydu ve metropollerden oluşan bir sistem içerisinde açıklar. Sistem yerel ve ulusal metropollerden oluşur. Her metropol kendi uydusu üzerinde sömürü mekanizmalarıyla işlev görür. Yerel düzeydeki metropoller uyduları sayesinde oluşan sermaye birikimini ulusal metropollere aktararak hegemonyanın güçlenmesinde bir maşa görevi görür (Frank, 1970: 6-7).

Uydu ve metropol ilişkileri öylesine sistematik bir işleyişe sahiptir ki, yerel düzeydeki en ücre köşelerde bile üretime katılan işçilerin, çiftçilerin kapitalist sisteme entegre olmasını sağlar (Vergin, 2012: 130). Adeta yeryüzünde bu sistem için hizmet etmeyen tek kişi kalmayana dek, kapitalizm işlemeye devam edecektir.

Uyduların kalkınma hareketlerinin metropollerle olan ilişkilerinin zayıfladığı süreçlere denk gelmesi tesadüfî değildir. Bu da söylenenlerin aksine azgelişmiş ülkelerin gelişmesinin kendilerini metropol ülkelerden arındırdıkları oranda gerçekleşeceğini gösterir (Frank, 1970: 10).

Dünya üzerinde bir ülkenin geri kalmışlığı ancak o ülkenin yarattığı artı değerini gelişmiş ülkeler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmasıyla mümkün olabilir. Bu nedendir ki gelişmiş ülke konumunda olmak için azgelişmişlik bir süreç olmanın aksine bir çıkmazdır. Azgelişmişlik olgusunu gelişme yolunda her ülkenin yaşayacağı bir aşama olarak görmek toplumsal dinamikleri harekete geçirmenin önünde gerçekle bağdaşmayan riyakâr bir barikattır.

Azgelişmiş ülkelerde egemen sınıf tarafından yaratılmaya çalışılan bilinç, bir gün onların da emperyalist ülkelerdeki kadar tüketim yapabilecekleri, ihtiyaçlarını istekleri oranında karşılayacakları ve hatta o ülkeler kadar güçlü silahlara sahip olacaklarıdır. Halktan beklenen ise mevcut yaşanan zorlu koşullara karşı direnç göstermemeleri, egemen sınıfla birlikte hareket etmeleri ve herhangi bir girişimde bulunmamalarıdır (Lacoste, 1996: 10). Egemen sınıfın endişesi, oluşacak sınıfsal farkların halk kitleleri üzerinde sükûneti bozacak bir yapıya bürünmesi ve yaşanan çatlakların ekonomik ve politik yapıyı değiştirecek hamleler doğurmasıdır.

Baran'a göre azgelişmişliğin nedeni, bugünün azgelişmiş ülkelerinin kendi gelişmelerini tamamlamadan kapitalist sistemin buyruğuna yakalanmaları ve yıllar içerisinde sömürge durumuna

gelmeleridir. Başka bir deyişle gelişmiş ülkeler gücü elinde bulundurarak az gelişmiş ülkelerin kaderlerini tayin etmişlerdir (Baran, 1974: 319). Emperyalist ülkeler, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmeleriyle birlikte tekelci kârın ortadan kalkacağına bilincindedirler. Az gelişmiş ülkelere elde edilen hammaddelerin işlenip tekrar üretim sürecinde bu ülkelere satılması, sömürge ülkeleri vazgeçilmeyecek bir pazar niteliğine getirir. Batılı ülkeler tarafından insani yaşam koşulları çerçevesinde yapılan yardımların altında yatan temel neden, az gelişmiş ülkelerin bir nebze de olsa kalkınma seviyelerini arttırmaktır. Sanayileşmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeleri ellerinde sakince tutmak için adeta ekmeklerine bir parça bal sürmektedirler (Baran, 1974: 85-87). Bu nedenle de Baran, çevre ekonomilerde kalkınmanın önündeki en büyük engelin potansiyel ekonomik artığın büyüklüğü ve bunun kullanılma şekli olduğunu düşünmektedir.

Serbest ticari ilişkiler içerisinde hegemonik, tekelci bir güç kazanmak ancak bağımlı ülkelerle kurulan pazar ağının elde tutulmasına ve az gelişmiş ülkelerde yaratılan artığın emilmesine bağlıdır. Ticari ilişkiler üzerinden bir dünya ekonomisi yaratma çabası kapitalizmin çarkları arasında ezilmiş ülkeler bloğu karşısında sanayileşmiş, hızla kalkınmış ekonomik blokları var eder. Dünya ekonomisi içerisinde yaratılan bu sistem ekonomiler ve sosyal sınıflar arasında kutuplaştırılmış bir kalkınma düzenini ve eşitsiz bir gelişimi beraberinde getirir. Bağımlı olan sektörlerden kendini var etmiş olan egemen sektörler kaynağı aktarılması, ülkeler arası eşitsizlikleri birleştirir. Eşitsizliklerin birleşmesi tüm sistemi bir bütün haline getirerek, sistemi sektörel ve ulusal bazda bağımlı kılar (Dos Santos, 1970: 231).

Tablo 1. Dos Santos'a Göre Bağımlılık İlişkileri

YAPISAL ÖZELLİKLER	ETKİLERİ	SONUÇLARI	GENEL SONUÇ
<ul style="list-style-type: none"> Sınai girdilerin ithalatı için döviz gereksinimi	İhracat sektörüne bağımlılık	Yüksek kârlar dışa aktarılır	BAĞIMLILIK
<ul style="list-style-type: none"> Hammadde fiyatlarının düştüğü ve sanayi malları ile girdi fiyatlarının yükseldiği bir uluslararası piyasada ticari ilişkilerin gerçekleşmesi Çevre ülkelerden çeşitli yollarla çıkan sermayenin, bu ülkelere giren sermayeden çok fazla olması Süregelen açığı kapatmak, yatırımları teşvik etmek ve dışarıya aktarılan artığın yanı sıra iç ekonomik artık sağlamak amacıyla "dış finansman"ın zorunlu hale gelmesi	Ödemeler dengesi açıkları	Yabancı sermaye ve dış yardımlar kendi açtığı gedikleri kapar	
<ul style="list-style-type: none"> Merkez ülkeler makine ve işlenmiş hammaddelerin kullanımı için imtiyaz vb. hakların ödenmesini talep eder Merkez ülkeler makine ve işlenmiş hammaddeleri sermaye halinde kendi yatırımları olarak çevre ülkelere sokar	Emperyalist merkezlerin teknolojik tekelliliği	Yabancı sermaye tüm imtiyazlarıyla ülkeye girer	

Kaynak: Dos Santos (1970)'a dayanarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Dos Santos (1970) bağımlılık ilişkisini belirli bir sistematik içerisinde açıklamıştır. Buna göre, gelişmiş ülkelerin öncü sektörlerde elde ettiği teknolojik avantajlar malları daha seri ve ucuz üretmelerini sağlarken, azgelişmiş ülkelerin üretimlerini arttırması ancak sanayileşmiş ülkelerde üretilen ara malları üretime dâhil etmesiyle mümkün hale gelmiştir. Böylece azgelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkeler için ucuz üretip, pahalıya satabilecekleri bir pazar niteliği kazanmışlardır. Gelişmiş ülkeler için avantaj yaratan durum sadece üretim sürecinin daha ucuz mal edilmesi değil, bu ülkelerin kullandıkları teknolojileri patent, imtiyaz gibi uygulamalarla yalnızca kendi hâkimiyetlerinde tutmayı başarmalarıdır. Asıl sorun bazı ülkelerin ileri teknolojilere erken ulaşmış olmasından öte, gelişmiş ülkelerin kullanılan bu teknolojilere ulaşmada azgelişmiş ülkelerdeki emek ve doğal zenginlikleri kendi himayelerinde gibi kullanma cesareti göstermesidir. Bu durum azgelişmiş ülkeleri ithal girdiye daha bağımlı hale getirir. Ayrıca ülke içerisindeki artı değerın gelişmiş ülkelere çekilmesi, azgelişmiş ülkeleri iç dinamikleri sağlayabilmek için ek kaynak arayışlarına yönelterek dış finansmanı kaçınılmaz kılar. Tüm bunlar azgelişmiş ülkelerde ithal girdiye, yabancı sermayeye, üretim kapasitesini arttırmak için ihtiyaç duyulan teknolojiye giderek daha çok bağımlı ülkelerin ortaya çıkması sonucunu doğurur.

Bağımlılık yaklaşımının azgelişmişliğin nedenlerini açıkladığı iktisadi ve siyasi argümanların ardından, politika önerilerine de değinmek yerinde olacaktır. Frank, azgelişmişlikten kurtulmayı bu ülkelerin emperyalist ülkelere arındıkları ölçüde gerçekleştirebileceklerini, sanayileşmiş ülkelerle kurulan ticari ilişkilerin kalkınmayı sağlamanın aksine kendi içerisinde bağımlılık yaratan bir kısır döngü olduğunu vurgular. Samir Amin (1997) de Frank (1970)'ın söylemlerine benzer şekilde ürettiği çözüm önerisinde, çevre ülkelerin merkez ülkelerle olan ilişkilerinden yoksun kalınması ve hatta kalkınma stratejilerini sosyalist bir temel üzerine kurmalarının gerekliliği üzerinde durur. Bu açıdan konu çevre ve merkez ülkeler bazında değerlendirilirse; öncelikle yapılması gereken, çevre ülkelerin yarattıkları artı değerın merkez ülkelerle kurulan ticari ilişkiler yoluyla aktarımının ortadan kaldırılması olacaktır.

Baran (1974)'a göre de çevre ülkelerin azgelişmişlikten kurtulması, ekonomik artığin ülkede kalmasını ve sanayide kullanılmasını sağlamaya ve üretim araçları mülkiyetinin sosyalize edilmesini sağlamaya bağlıdır. Bağımlı gelişme teorisyenlerini ortak bir politika önerisi altında tutan ana hat; kalkınma için geleneksel kalkınmacılar tarafından gerekli görülen ekonomik ve politik ilişkilerin, bağımlılığın kendisini oluşturduğudur. Dünya üzerindeki sistemin değişmesi ancak ülkelerin kendi yarattıkları artı değeri, ülke içerisinde korumalarına ve emperyalist ülkelerin elinde bulundurduğu teknelci gücün hâkimiyetinden kurtulmalarına bağlıdır.

4. İKİ YAKLAŞIMIN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamız boyunca ele aldığımız iki yaklaşımın da ekonomi-politik analize dayalı teorik yaklaşımlar olduğunu belirtmiştik. Ancak bu yaklaşımların dünyayı algılayış biçimleri, ekonomik olaylar arasında kurdukları neden-sonuç ilişkileri birbirilerinden oldukça farklıdır. Çalışmamızın bu

bölümünde iki analizin argümanlarını karşılaştırarak teorik farklılıklarını daha net ortaya koymaya çalışacağız.

Bağımlı Gelişme Teorisi, Marksizm ve Yapısalcılığa dayalı bir teorik analiz geliştirmişken, Kamu Tercih Teorisi'nin yol haritasını Neo-klasik iktisat belirlemiştir. Bağımlı Gelişme Teorisi toplumsal ve ekonomik yapıyı Marksist analizin can alıcı argümanı olan “sınıf” temelinde ele almakla birlikte, dünya üzerindeki ülkeleri çevre-merkez olarak ayırarak uluslararası sömür ilişkilerine odaklanmıştır. Kamu Tercih Teorisi için ise ekonomik ve sosyal hayatı oluşturan dört temel grup vardır: politikacılar, bürokratlar, seçmenler, baskı ve çıkar grupları. Kamu Tercih Teorisi dört grubun da kendi fayda maksimizasyonlarına yönelik tutum sergileyeceklerini ve politik dengeye her grubun kendi çıkarını sağlayacağı bir mübadele ile varılacağını vurgular.

Kamu Tercih Teorisi'ne göre siyaset bilimi iktisat bilimi gibi bir mübadele bilimidir. Buna göre, tıpkı iktisatta olduğu gibi siyasette de mübadele, fayda fonksiyonunun optimal dağılımını sağlayacaktır. Grupların kendi faydaları için diğer gruplarla yapacakları çıkar anlaşmaları toplum refahını sağlayacak güce sahiptir. Kamu Tercih Teorisi bireylerin rasyonel olduğu gerekçesiyle karar almalarında yalnızca kişisel fayda fonksiyonlarını düşüneceklerini varsayar. Bağımlı Gelişme Teorisi ise siyaset bilimini bu kadar indirgemeci bir bakış açısıyla ele almaz. Bireylerin karar verirken dikkate aldıkları tek unsurun bireysel fayda fonksiyonu olmadığını; siyasi karar alma süreçlerini arz-talep ve oy ticareti mekanizmasından öte, toplumsal yapılar ve ideolojileri de içeren çok daha karmaşık bir ilişkiler ağının etkilediğini öne sürer. Nitekim bu yanıla Bağımlı Gelişme Teorisi'nin söylemleri Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun söylemleriyle benzerlik göstermektedir.

Kamu Tercih Teorisi bireysel tercihlerin akılcı ve birbirinden bağımsız olduğunu iddia ederken, Bağımlı Gelişme Teorisi insanların toplumsal bir varlık olduğunu ve bu nedenle de tercihlerinin toplumsal süreçlerden bağımsız olmadığını iddia etmektedir. Buna göre sistemde yer alan firmalar reklam vb. araçları kullanarak bireylere tüketim tercihleri konusunda bir dayatmada bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, farklı ürünler arasında bir tercih yaptırarak değil de, telkin ve beyin yıkama yöntemleri kullanılarak tüketicilerin tercihlerine müdahale edilmektedir (Baran ve Sweezy, 1970: 147). Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun öncülerinden North (1986: 230) da bireylerin tercih setlerinin belirlenmesinde sadece fiyat ve miktar gibi iki boyutlu analizin yeterli olmayacağını, kurumların ve organizasyonların etkisinin olduğu çok boyutlu bir analizin gerektiğini söyleyerek, Bağımlı Gelişme Teorisi'yle benzerlik taşımaktadır.

Bilindiği üzere mali iktisatçılar sadece kamu harcamaları ve vergilendirme faaliyetlerinin cari etkilerini değil, aynı zamanda bu faaliyetlerin neler olması gerektiğini de analiz ederler. Devletin iktisadi alandaki fonksiyonlarının neler olması gerektiği konusundaki görüşler, devlet ile birey arasındaki ilişkiyle ilgili genel tutumlardan etkilenir. Bu konuda iki temel görüş olduğu söylenebilir: organik görüş ve mekanik görüş. Organik görüşe göre, toplum doğal bir organizma olarak kabul edilir. Her birey bu

organizmanın bir parçasıdır ve devlet bu organizmanın kalbi olarak düşünülebilir. Birey sadece toplumun bir parçası olarak bir anlam kazanır ve bu nedenle de toplum bireyin üstünde kabul edilir. Mekanik görüşe göre ise, devlet toplumun organik bir parçası değildir. Organik olma fikri, bireylerin amaçlarını daha iyi başarabilmek için yarattığı bir kurmacadır. Toplumdan ziyade birey bu bakış açısının merkezindedir. Bu bakış açısına göre devletin insanların iyiliği için var olduğunu kabul etmek, iyi kavramının nasıl tanımlanacağı ve devletin bunu nasıl sağlaması gerektiği sorununu ortadan kaldırmamaktadır (Rosen, 1999: 4-5). Zira Thomas Hobbes (1651/2016)'un devleti toplumun gelişiminin önünde engel olan hantal bir canavar olarak gördüğü Leviathan devlet yaklaşımı, mekanik görüşün felsefi temellerini oluşturmaktadır. Kamu Tercihi Teorisi ve Bağımlı Gelişme Teorisi, devlet-birey ilişkileri ve toplumsal yapı konusunda da birbirinden ayrılmaktadır. Kamu Tercihi Teorisi yukarıda açıklanan mekanik görüşe sahiptir. Metodolojik bireyciliğin temel varsayım olduğu söz konusu yaklaşıma göre analizler birey esaslıdır ve toplum organik bir bütün olarak kabul edilmez. Toplum sadece bireylerin toplamından oluşan bir bütündür. Ancak Bağımlı Gelişme Teorisi organik görüşe sahiptir. Toplum birey davranışlarından bağımsız organik bir bütün olarak kabul eder ve toplumsal yapıyı bireylerden ziyade sınıflarla açıklamaya çalışır.

Kamu Tercihi Teorisi'nin ve Bağımlı Gelişme Teorisi'nin farklı devlet anlayışları iktisadi örgütlenme biçimlerini de iki ayrı kutup noktasına taşır. Bir tarafta piyasanın aksak işleyişi ve kaynak tahsisinde optimalitenin sağlanamayacağı gerekçesiyle devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulayan Bağımlı Gelişme Teorisi, diğer tarafta politikada bütçe kaynaklarının dengesiz dağılacağı, lobicilik ve kayırmacılığın yaşanacağı argümanı ile devletin başarısızlığını ve işlerin piyasaya bırakılmasının (laissez faire, laissez passer) gerekliliğini vurgulayan ve Hobbes'un Leviathan devlet yaklaşımından etkilenen Kamu Tercihi Teorisi yer alır. Ayrıca Kamu Tercihi Teorisi az gelişmişlik olgusuyla derinden ilgilenmemiş olsa dahi, az gelişmiş ülkelerin kalkınmak için piyasaya güven duymaları gerektiğini ve gelişmiş ülkelerle olan ilişkilerin güçlenmesiyle kalkınmanın sağlanabileceğini savunur. Bağımlı Gelişme Teorisi'nin ana savı ise az gelişmiş ülkelerin kalkınmasının önündeki en büyük engelin gelişmiş ülkelerle olan serbest piyasa ilişkileri olduğudur. Bağımlı Gelişme Teorisi'ne göre az gelişmiş ülkelerin dış ticarete korumacı önlemler olarak üretim kârının dış pazara kaymasını engellemesi, gelişmek için öncül koşuldur.

Kamu tercihi Teorisi ile Bağımlı Gelişme Teorisi kalkınma iktisadının temelini oluşturan fikirler konusunda da derin bir ayrılık içerisinde bulunmaktadır. Hirschman (1981: 3), kalkınma iktisadı konusundaki fikir ayrılıklarını belirlemede iki kriter olduğunu öne sürmektedir. Bunlardan ilki tek iktisat (monoeconomics) talebidir. Buna göre, iktisadi yasalar tüm ülke ekonomileri için geçerlidir. Bir başka ifadeyle analizlerde gelişmiş ve az gelişmiş ekonomi ayrımı bulunmamaktadır. Ortodoks iktisat ve Marksizm'in kabul ettiği bu yöntemi geleneksel kalkınmacılar ve Neo-Marksist Teoriler reddetmektedir. Bir diğer kriter ise karşılıklı fayda (mutual-benefit) talebidir. Buna göre de, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki serbest ekonomik ilişkiler her iki ülke grubuna da fayda sağlayacaktır.

Ortodoks iktisat ve geleneksel kalkınmacıların kabul ettiği bu yöntemi Marksizm ve Neo-Marksizm reddetmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, Kamu Tercihi Teorisi'nin bireylerin her toplum içinde benzer çıkarları güdecekleri varsayımı nedeniyle, iktisat modellerini değişmez evrensel yasalar olarak kabul ederek “tek iktisat” fikrini benimsemesi ve Bağımlı Gelişme Teorisinin ise çevre ve merkez analizi ile “tek iktisat” fikrine karşı çıkmasıdır. Aynı zamanda Kamu Tercihi Teorisi ülkeler arasındaki serbest ekonomik ilişkilerin karşılıklı fayda sağlayacağını savunurken, Bağımlı Gelişme Teorisi gelişmiş ve azgelişmiş dünyanın karşılıklı ekonomik ilişkilerinin sadece gelişmiş ülkeler lehine bir sonuç doğuracağını savunmaktadır.

Hirschman (1981: 14-15), birbirinden çok farklı olan Neoklasik yaklaşım ile Neo-Marksist yaklaşımın geleneksel kalkınma iktisadını eleştirmek noktasında garip bir ittifak halinde olduğunu iddia etmiştir. Geleneksel kalkınmacı yaklaşım “Tek iktisat” talebini reddettiği için Neoklasik yaklaşımlar tarafından ve “karşılıklı fayda” talebini kabul ettiği için de Neo-Marksist yaklaşımlar tarafından eleştirilmektedir. Bu yönüyle, birbirinin zıddı olan söz konusu iki yaklaşım farklı nedenlerle ve farklı kanallardan da olsa geleneksel kalkınma iktisadını eleştirme konusunda birleşmektedirler.

Bağımlı Gelişme Teorisi ve Kamu Tercihi Teorisi kalkınma iktisadının temelini oluşturan fikrinsel ayrılıkların yanında, azgelişmişliğin nedenleri konusunda da ayrışmaktadır. Bağımlı Gelişme Teorisi azgelişmişliği ekonomilerin kendi yapısal özelliklerinden ziyade dış dünya ile olan ilişkilerinin bir sonucu olarak görmektedir. Bir başka ifadeyle azgelişmişliği dışsal nedenlere dayandırır. Kamu Tercihi Teorisi ise azgelişmişliği içsel nedenlere dayalı zamansal bir sorun olarak görmektedir. Nitekim kalkınma iktisadi tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde, gerçekten de gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilere (yani dışsal nedenlere) bağlı olarak gelişmişlik farkının baki kaldığı ve azgelişmişliğin zamansal bir gecikme olmaktan ziyade kronikleşmiş bir sorun olduğu görülmektedir.

Teorilerin ayrıştığı başka bir konu ise kamu bütçesi politikasıdır. Bağımlı Gelişme Teorisi, denk bütçe veya açık bütçe politikaları tartışmalarında, kalkınma için küçük ve kontrol edilebilir kamu açıkları verilebileceği yönünde bir tavır almaktadır. Bu durum, söz konusu yaklaşımın kamu müdahalelerini birincil politika aracı olarak görmesinin kaçınılmaz bir sonucudur. Kamu Tercihi Teorisi ise bütçenin hangi amaç için olursa olsun açık vermesine karşıdır. Kamu Tercihi Teorisi'nin argümanı, bütçe denkleğinin göz ardı edilmesiyle birlikte iç ve dış borçlanmaların artacağı ve devletin para basma yetkisini keyfi kullanacağıdır. Yalnız her iki yaklaşım da farklı gerekçelerle olsa dahi dış borçlanmaya karşı çıkmaktadır. Bağımlı Gelişme Teorisi bağımlılık sürecini beslediği gerekçesiyle dış borçlanmaya karşı çıkarken, Kamu Tercihi Teorisi ise mali disiplini bozacağı gerekçesiyle dış borçlanmaya karşı çıkmaktadır.

5. SONUÇ

Bilimlerin veya disiplinlerin birbirleriyle etkileşimi kaçınılmazdır. Bu nedenle de birden fazla disiplin arasında ilişki kurmaya çalışan yaklaşımlara sıklıkla rastlanmaktadır. İktisadi olayları siyaset

bilimi çerçevesinde inceleyen yaklaşımların var olması da bunun bir örneğidir. Bu nedenle çalışmamız iktisat ile siyaset bilimi arasında sıkı ilişkiler kurmaya çalışan Kamu Tercih Teorisi ve Bağımlı Gelişme Teorisini karşılaştırmalı bir yöntemle açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı, iktisadi olayları siyaset bilimiyle açıklamanın sadece bir yöntem olduğu ve bu yöntemin çok farklı doktrinlere dayandırılabilceğini göstermek olmuştur.

Kamu Tercih Teorisi, modern iktisat yöntemlerinin siyaset bilimini açıklamada kullanılması olarak yorumlanabilir. Bir başka ifadeyle, politika biliminin ekonomik analizidir. Bağımlı Gelişme Teorisi de siyaset biliminde tartışılan bağımlılık ilişkilerini iktisadi temelleriyle açıklamaya çalışır. Bu yönüyle her iki yaklaşım yöntemsel bir benzerlik içinde olsa da; temel varsayımları, iktisadi ve siyasal olguları kavrayışları, analiz yöntemleri ve vardığı temel sonuçlar açısından önemli farklılıklar göstermektedir.

Kamu Tercih Teorisi liberal gelenekten gelen, toplumsal yapıyı politikacı-bürokrat-seçmen-baskı/çıkar grupları temelinde sınıflandıran, metodolojik bireyciliğe dayanarak ekonomideki aktörlerin faydasını en çoklaştırma güdüsüne odaklanan, siyaseti bir mübadele bilimi olarak gören, az gelişmişliği içsel nedenlere dayandırarak zamansal bir gecikme olarak gören, devlet başarısızlığının kuramsal temellerini oluşturmaya çalışan, bütçe ve borçlanma gibi maliye politikası araçlarının kullanılması konusunda şüpheleri olan ve çözüm önerisi olarak anayasa yoluyla devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlandırılması gerektiğini (Anayasal İktisat) savunan bir yaklaşımdır.

Bağımlı Gelişme Teorisi ise Marksist ve Yapısalcı geleneğin karışımından gelen, toplumsal yapıyı sınıflarla ve uluslararası ilişkileri merkez-çevre kavramlarıyla açıklayan, ekonomideki aktörlerin davranışlarını faydanın dışında ideolojik ve sosyolojik unsurlara da dayandıran, siyaseti bir mübadele bilimine indirgemeyerek daha karmaşık bir yapıda ele alan, az gelişmişliği dışsal nedenlere dayandırarak sömürü ilişkisinin bir sonucu olarak yorumlayan, devletin ekonomiye müdahalesini meşru gören ve çözüm önerisi olarak çevre ülkelerin merkez ülkelerle ticari ilişkilerinin kırılarak politik bağımlılığın engellenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır.

Dayandıkları kuramsal gelenekler, toplumsal yapıyı sınıflandırma şekilleri, iktisadi ve siyasi aktörlerin davranışlarına getirdikleri yorumlar, az gelişmişliği açıklama biçimleri, devletin ekonomideki yerine verdikleri önem, kamu politikalarının başarısı konusundaki tutumları gibi konularda her iki yaklaşımın temelden ayrıldığı görülmektedir. Dolayısıyla iktisat ve siyaset bilimi arasında ilişki kurmak gibi yöntemsel bir benzerliğin dışında, söz konusu yaklaşımların oldukça farklı kuramsal cepheleri temsil ettiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Amin, S. (1997) “Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme”, (Çev. S. Lim), İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Arın, T. (1997) “Anayasal İktisat ve Refah Devleti: TİSK ve TÜSİAD’ın Asgari Devlet Raporlarının Eleştirisi”, *Ekonomide Durum*, 3-4: 41-106.
- Baran, P. A. ve Sweezy, P. M. (1970) “Tekelci Kapitalizm”, Ankara: Doğan Yayınevi.
- Baran, P. (1974) “Büyümenin Ekonomi Politikliği”, (Çev. E. Günçe), İstanbul: May Yayınları.
- Brennan, G. ve Buchanan, J. M. (1988) “Is Public Choice Immoral? The Case for the ‘Nobel’ Lie”, *Virginia Law Review*, 74(2): 179-189.
- Buchanan, J. M. (1984) “Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and its Normative Implications”, J. M. Buchanan ve R. D. Tollison (Eds.), “The Theory of Public Choice II” içinde, 11-22, Michigan: The University of Michigan Press.
- Buchanan, J. M. (1987) “The Constitution of Economic Policy”, *The American Economic Review*, 77(3): 243-250.
- Buchanan, J. M. (1988) “Market Failure and Political Failure”, *The Cato Journal*, 8(1): 1-13.
- Buchanan, J. M. ve Tullock, G. (1962) “The Calculus of Consent”, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Caniklioğlu, M. D. (1998) “Anayasa Arayışları ve Türkiye”, İstanbul: BDS Yayınları.
- Dos Santos, T. (1970) “The Structure of Dependence”, *The American Economic Review*, 60(2): 231-236.
- Dura, Y. C. (2006) “Kamu Tercih Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi”, *Türk İdare Dergisi*, 451: 107-117.
- Frank, A. G. (1970) “The Development of Underdevelopment”, R. I. Rhodes (Eds.). “Imperialism and Underdevelopment” içinde, 4-17, New York: Monthly Review Press.
- Güler, B. S. (2003) “Kompradorun Hukuk Hamlesi: Anayasal İktisat”, Adana: Karahan Yayınları.
- Hauwe, Ludwig Von den (1999) “Public Choice, Constitutional Political Economy and Law and Economics”, B. Bouckaert ve G. De Geest (Eds.). “The Encyclopedia of Law and Economics” içinde, 603-659, Cheltenham: Edward Elgar.
- Hirschman, A. O. (1981) “The Rise and Decline of Development Economics”, A. O. Hirschman (Eds.). “Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond” içinde, 1-24, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (2016) “Leviathan – Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti”, (Çev. S. Lin). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Özgün çalışma, 1651).
- Kaynak, M. (2005) “Kalkınma İktisadı”, Ankara: Gazi Kitabevi.

- Lacoste, Y. (1996) “Sınıf Açısından Azgelişmişlik”, (Çev. S. Avcıoğlu). İstanbul: Göçebe Yayınları. (Özgün Çalışma, 1965).
- Mitchell, W. C. (1988) “Virginia, Rochester and Bloomington: Twenty-five Years of Public Choice and Political Science”, *Public Choice*, 56(2): 101-119.
- North, D. (1986) “The New Institutional Economics”, *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 142(1): 230-237.
- Oyan, O. (1997) “Değişen Dünyada Değişmeyen Devlet mi?”, *Ekonomide Durum*, 3-4: 10-25.
- Önder, İ. (1997) “Anayasal İktisat”, *Ekonomide Durum*, 3-4: 107-123.
- Rosen, H. S. (1999) “Public Finance”, Singapore: Irwin/McGraw-Hill.
- Vergin, N. (2012) “A.G. Frank’ın Az Gelişmişlik Modeli Üzerine Epistemolojik Bir Eleştiri Denemesi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 35(1-4): 126-145.
- Yavilioğlu, C. (2002) “Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2): 49-70.
- Yüksel, C. (2016) “Yapısalcı İktisat ve Mali Uyum”, Ankara: Turhan Kitabevi.